

6^e jaargang
oktober 2002

Flinterwille

Vlinderwerkgroep Friesland

Afdeling Noord van de
Nederlandse Entomologische Vereniging.

VOORWOORD

Beste vlindervrienden,

Het vlinderseizoen zit er weer bijna op; ik denk dat we een redelijk goede zomer hebben gehad, zeker wat betreft de dagvlinders. We hebben in onze tuin op de Herfstasters nu nog steeds (8 oktober) Gehakkelde Aurelia's, Atalanta's, Kleine Vossen, Kleine Vuurvlinders en Argusvlinders. Voor het nachtvlinderen waren dit seizoen veel geschikte avonden voorhanden en er is deze zomer heel wat waargenomen. Helaas was het aantal nachtvlinders in de tweede helft van augustus en in september toch wat teleurstellend. Aan het weer kon het niet liggen, want dat was uitstekend. Kennelijk zijn er nog heel wat factoren, die invloed hebben op het voorkomen van (nacht)vlinders, waar wij nog geen weet van hebben.

De in de vorige Flinterwille aangekondigde determinatiecursus van nachtvlinders heeft inmiddels plaatsgevonden en mocht zich verheugen in de deelname van zestien cursisten. Elders in deze Flinterwille vindt u een verslag hiervan. We hopen dat een flink deel van de deelnemers enthousiast wordt voor het nachtvlinderen, zodat we er weer wat waarnemers bij krijgen. Ons doel, een publicatie over het voorkomen van nachtvlinders in Friesland, kan dan gemakkelijker verwezenlijkt worden. Ondertussen zijn we druk bezig om alle nachtvlindergegevens in een bestand onder te brengen en daar zit al aardig schot in; binnenkort zal het bestand al zo'n 50.000 records bevatten en dan is nog lang niet alle materiaal van papier ingetikt. Daar moet wel wat interessants van te maken zijn!

De excursies van het afgelopen seizoen hebben we, achteraf bekeken, op de verkeerde dagen gepland: het weer viel juist op de excursiedagen tegen. En voor het succes van een excursie is dat toch wel een belangrijke factor. Dat er op de excursies, ondanks regen of lage temperaturen, nog veel te beleven viel kunt u lezen in de diverse verslagen. Overigens is er op korte termijn nog een excursie voor liefhebbers van een speciale groep van micro-vlinders op zaterdag 26 oktober; meer details hierover staan op bladzijde 6.

Omdat de determinatiedag dit jaar in januari een succes was, gaan we dat komend winterseizoen uiteraard herhalen; op zaterdag 4 januari 2003 bent u vanaf 11 uur 's morgens weer van harte welkom bij ons in Hemrik; we kunnen dan met elkaar proberen uw vangsten, dia's etc. op naam te brengen. Boeken, binoculaires etc. zijn aanwezig en er is op die dag genoeg deskundigheid in huis om de meeste probleemgevallen van naam te voorzien. Net als vorig jaar geldt: wel even van te voren opgeven i.v.m. koffie, soep en broodjes etc.

Onze eerstvolgende activiteit is de ledenbijeenkomst op zondagmiddag 17 november in Leeuwarden; we hebben een leuk programma en ik hoop dat ik u daar allen weer kan begroeten.

Siep Sinnema

INHOUD

Voorwoord	pag. 1
Inhoud	2
Aankondiging najaarsbijeenkomst 2002	3
Verslag voorjaarsbijeenkomst 2002	4
Aankondiging Bladmijnenexcursie 26 oktober 2002	6
Excursie Bakkeveen 18 mei 2002.	6
Determinatiecursus nachtvlinders	7
Excursie Fochtelooërveen	8
Excursie De Tjoele, Polder Rohel, Buitenpost	9
Uitneembare Ledenlijst	11
Excursie valt in het water	15
Excursie Oudemirdum 31 augustus 2002.	16
Nachtvlindersen in eigen tuin	17
Waarnemingen St.Nicolaasga 2002	19
Mission Impossible	20
Tekst Skinner in het Nederlands.	22
Bijzondere waarnemingen in 2002	22
Bijengelezen	24
Belangrijke data	25

Aankondiging najaarsbijeenkomst

Hierbij nodigen wij u uit voor de najaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland op zondag 17 november 2002 in het Fries Natuurmuseum, Schoenmakersperk 2 te Leeuwarden. Aanvangstijd: 's middags om 14.00 uur. De indeling van deze middag is als volgt:

1. Opening.
2. Algemene mededelingen en ingekomen stukken.
3. Ervaringen/mededelingen/eigen inbreng door leden.
U kunt allerlei zaken meenemen, zoals vind- en kweekmateriaal, foto's, dia's, boeken etc. en daar iets over vertellen, of vragen over stellen.
4. Waarnemingen 2002. Presentatie door Gerrit Tuinstra.
5. Pauze.
6. Microvlinders en Terschelling. Presentatie door Leo Bot.
7. Videofilm over vlinders.
8. Rondvraag.
9. Sluiting om uiterlijk 16.30 uur.

Attentiepunten:

- Als u dia's hebt meegenomen, verzoeken wij u dit voorafgaande aan de bijeenkomst even bij de secretaris te melden.
- Contributie (€ 4,50 per jaar) kan worden voldaan bij onze penningmeester, Luut de Zee. Overmaken kan ook naar gironummer 7223259 ten name van L. de Zee te Joure.
- Ingevulde waarnemingsformulieren kunt u zoals gebruikelijk inleveren bij Jannie Sinnema. **Indien u beschikt over een computer dan verzoeken wij u vriendelijk de gegevens in Excel in te voeren en dit vervolgens te mailen aan Siep & Jannie Sinnema, emailadres: s.g.sinnema@wxs.nl**
Er wordt namelijk een database gemaakt van de Friese records. Dit wordt vergemakkelijkt, wanneer de waarnemingsgegevens voortaan elektronisch worden aangeleverd. Voor de Excel-file (opmaakprofiel) kunt u zich wenden tot Siep Sinnema; deze kan dit in een bestandje naar u toe mailen.

Namens het bestuur van de Vlinderwerkgroep Friesland.
Gerard Bergsma - secretaris.

Verslag voorjaarsbijeenkomst 2002

De voorjaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland vond plaats op dinsdagavond 2 april 2002 in het Fries Natuurmuseum te Leeuwarden. De bijeenkomst werd voorgezeten door Siep Sinnema. Aanwezig waren 23 leden.

De voorzitter opent de bijeenkomst en heet de leden en met name ook Kars Veling en enkele gasten van harte welkom. Bij het fraaie weer van de afgelopen dagen zijn reeds diverse dagvlinders gesignaleerd en dat geeft de nodige kriebels in het bloed.

Voor de komende nachtvlinderkursus hebben zich tot nu toe elf personen aangemeld; dat moeten er minimaal vijftien worden, althans dat is het beoogde minimumaantal.

Ons Amerikaanse lid, Martin J. Andree uit Grand Rapids, heeft bericht, dat hij in de afgelopen tijd de trekroute van de Monarchvlinder heeft gevolgd. Binnenkort vertrekt hij naar Zuid-Korea voor een nieuwe reis.

Mededeling: Er zijn afmeldingen van de leden mevrouw E.P.A. Oosterloo uit Elsloo (wegens verhuizing) en van mevrouw H.J. Nypels uit Leeuwarden (opzegging).

De secretaris behandelt vervolgens de ingekomen stukken. Ontvangen zijn o.a. een brief van de provincie Fryslân over plattelandsprojecten, alsmede een brief van Staatsbosbeheer over de organisatie van de 2000 soorten dag. Tevens is een brochure ontvangen van het Fries Museum te Leeuwarden over de Friese kunstenares Margareta de Heer (1600 – 1665), die vooral bekend is geworden van haar schilderijen van natuuraferelen met vogels, vlinders, libellen, bloemen, schelpen en dergelijke. In het Fries Museum wordt van 9 maart tot en met 2 juni 2002 een overzichtstentoonstelling gehouden van haar werken.

Luit de Zee, onze penningmeester geeft vervolgens een toelichting op het financiële overzicht 2001 van de Vlinderwerkgroep Friesland. Deze wordt akkoord bevonden.

Hierna is de beurt aan Kars Veling van de Vlinderstichting, die ons informeert over het project “Geen Vlinder Minder”. In dit project krijgen zes soorten dagvlinders extra aandacht, namelijk de Zilveren maan, de Grote vuurvlinder, de Bruine vuurvlinder, het Bruin dikkopje, de Veldparelmoervlinder en de Aardbeivlinder. Graslandvlinders dus. Van genoemde soorten zijn brochures verschenen die bestemd zijn voor beheerders van natuurgebieden, beleidsmakers en het geïnteresseerde publiek. Op een beknopte maar concrete wijze heeft de Vlinderstichting de algemene ecologie en de noodzakelijke maatregelen voor beheer in deze brochures beschreven. Hiermee hoopt de Vlinderstichting, dat het beheer van natuurgebieden zal verbeteren en het draagvlak voor vlinderherstel verder zal worden vergroot. Kars heeft van elke vlindersoort een aantal brochures bij zich, die worden uitgedeeld onder de aanwezigen. Zij kunnen worden gebruikt bij contacten met natuurbeheerders en beleidsmakers.

Over Vlinderwachten is reeds het nodige verteld in het blad “Vlinders” van de Vlinderstichting. Er is behoefte aan vlinderaars, die o.a. inventarisatie-

werkzaamheden verrichten in natuurterreinen van behorende instanties om de daar aanwezige soorten graslandvlinders (zoals voornoemd) qua populatie te volgen in de tijd; het liefst door jaarlijkse monitoring. Beheerders van natuurterreinen komen hier vaak niet aan toe. Daarnaast zouden de Vlinderwachten als contactpersoon met de beheerder moeten functioneren met betrekking tot in het veld optredende goede of slechte ontwikkelingen.

Kars zoekt voor Friesland nog enkele Vlinderwachten.

Na de pauze vertelt Andy Saunders over het ontstaan van zijn passie voor vlinders; eerst in Engeland en later toen Nederland zijn thuisland werd, inventariseerde hij vlinders. Zeker nadat hij lid van de Vlinderwerkgroep Friesland was geworden, stortte hij zich op de nachtvlinders. In Sneek, waar hij geruime tijd woonde, lokaliseerde hij 111 soorten macro- en micronachtvlinders, waaronder enkele zeer bijzondere en zeldzame soorten. In St. Nicolaasga, zijn huidige woonplaats, heeft hij in enkele jaren al 200 soorten nachtvlinders in zijn eigen tuin gehad en op naam gebracht.

Daarna vertelt Gerrit Tuinstra over zijn ervaringen met het nachtvlinderen aan de Poostweg te Beetsterzwaag in de periode van 1999 tot en met 2001. Hij verzorgt zijn presentatie met een beamer, die uitzonderlijk scherpe beelden projecteert van plaatjes, kaarten, grafieken en dergelijke. In genoemde drie jaren ving hij 104 soorten macronachtvlinders in 1999, 176 soorten in 2000 en 186 soorten in 2001. In totaal over deze periode 252 soorten macronachtvlinders, waarvan 239 soorten “op licht”. Gerrit gaat hierna verder gedetailleerder in op het aantal gevangen soorten per vangavond, per vangmaand, het aantal gevangen soorten per nachtvlinderfamilie alsmede dit laatste per maand. Vervolgens laat hij een aantal uilen (noctuiden) uit de groepen *Herminiinae*, *Strepsimaninae* en *Hypeninae* met afbeeldingen de revue passeren en vertelt hier het nodige over. Onder andere *Macrochilo cribumalis*, *Zanclognatha tarsipennalis*, *Herminia tarsicrinalis*, *Pechipogo strigilata*, *Schrankia costaestrigalis*, *Hypenodes humidalis*, *Parascotia fuliginaria*, *Rivula sericealis*, *Hypena proboscidalis*, *Hypena rostralis* en *Hypena crassalis*. Tot slot laat Gerrit nog een geprepareerde Saturniïde met de wetenschappelijke naam *Copaxa lavendera* zien. Deze exoot is afgelopen winter aangetroffen in een bloemenwinkel in Nieuwehorne. De rups (of pop) van deze nachtvlinder is vermoedelijk met bloemen en/of planten vanuit Zuidoost Azië meegereisd naar ons land (een adventief dus) en is waarschijnlijk in de bloemenwinkel uit de pop gekropen. Meer informatie hierover staat vermeld op bladzijde 21 en 22 van de “Flinterwille” van maart 2002 (Een vreemde “wintervlinder”). De juiste naam van deze soort is nu dus bekend.

Na deze interessante avond bedankt de voorzitter eenieder voor zijn/haar komst en Kars Veling voor zijn informatieve bijdrage. Mochten leden zich willen opgeven als “vlinderwacht”, dan kunnen zij zich in verbinding stellen met Kars Veling.

Het Natuurmuseum wordt weer bedankt voor de gastvrijheid en de koffie.

Verslag: Gerard Bergsma

Bladmijnenexcursie 26 oktober 2002

De stichting Tinea heeft ons gevraagd een bladmijnenexcursie te organiseren in Friesland. De rupsen van een aantal geslachten van de microvlinders eten niet aan de buitenkant van het blad, maar eten zich een weg door het bladmoes tussen bovenkant en onderkant van het blad. Deze “mijnen” zijn daarna zichtbaar als een soort tunneltje in het blad. Vaak kun je de uitwerpselen, die in de gang achterblijven, zien zitten en soms ook de rups als die nog in het blad aanwezig is. Omdat elke soort een karakteristiek vraatspoor maakt, kun je de soorten determineren aan de hand van de gevonden bladmijnen. De excursie zal worden gehouden op 26 oktober a.s. op de Kiekenberg bij Nieuwehorne en staat onder leiding van Leo Bot. De Kiekenberg is van Staats Bosbeheer en bestaat uit bos met loofbomen en aanplant van Grove Den en een aantal heidevelden.

Verzamelpunt is de parkeerplaats aan de zuidkant van het terrein aan de Tjongervallei (zo heet deze weg) om 13.00 uur. Vanaf Oldeberkoop rij je langs de Oldeberkoperweg richting Oudehorne; vlak na de brug over de Tjonger linksaf de Tjongervallei in, na enkele huizen is rechts de parkeerplaats. Komende vanaf Oudehorne sla je vlak voor de brug rechtsaf de Tjongervallei in.

Contactpersoon is Jannie Sinnema, tel. 0516-471222.

Excursie Bakkeveen 18 mei 2002.

Jannie Sinnema

‘s Morgens was er nog af en toe regen, maar ‘s middags klaarde het op en werd het met de zon 18 °C. Met 14 personen gingen we achter de werkschuur van het Fryske Gea het veld in. Op een oud akkerland zagen we 7 verschillende soorten dagvlinders, waaronder enkele Bruine Vuurvlinders. Op brandnetel zaten de rupsen van de Kleine Vos. Verder kwamen we diverse kleine uiltjes tegen, te weten: *Callistege mi*; *Protodeltote pygarga*; *Deltote deceptor* en *Deltote bankiana*.

Hierna gingen we door enkele bosjes met Bonte Zandoogjes naar de heide. Enkele Schotse Hooglanders liepen er rond en dronken bij een ven. We vonden op de struikheide enkele rupsen van *Rhagades pruni*.

Om 17.00 u. werd de excursie beëindigd door een fikse bui. Enkelen gingen Bakkeveen in voor een hapje. Naast het eetcafé in de coniferen haag vlogen diverse micro's rond; later gedetermineerd als *Argyresthia trifasciata*. Deze micro is pas in 1982 in Nederland voor het eerst waargenomen (H.Stigter & A.van Frankenhuijsen 1992 in Ent.Ber., Amst. 52: p.33-37). In 1993 staat *A.trifasciata*

nog niet vermeld uit Friesland (J.Kuchlein, De Kleine Vlinders). De rups is een mineerder op coniferen en kan plaatselijk talrijk en schadelijk optreden.

Argyresthia trifasciata

's Avonds werden er 3 opstellingen met lampen en lakens neergezet. We lokten naast meer dan 64 soorten macrovlinders ook tientallen Meikevers. Van de nachtvlinders behoorden 14 tot de uilen, 29 tot de spanners en 21 tot andere families. De opvallendste nachtvlinderwaarneming was de uil *Pachetra sagittigera*, die pas aan het eind van de avond op het doek kwam zitten. Deze uil was eenmaal gevangen in Sexbierum (B.J.Lempke 1985, Vlinders van Friesland). De rups leeft op grassen. In Nederland komt deze uil voor op zandgronden en in bosachtige streken, zoals op de Veluwe. In het noorden was deze uil ook van Grollo bekend. Tijdens de NEV-excursie bij Ter Apel (16 juni 2001) is de vlinder ook gevangen. Op 21 mei hebben Gerrit Tuinstra en Henk & Auke Hunneman op dezelfde plaats in Bakkeveen van *P.sagittigera* nog 16 exemplaren waargenomen, onder andere ook gelokt met stroop.

Pachetra sagittigera

Determinatiecursus nachtvlinders.

Siep Sinnema

In de vorige Flinterwille stond de aankondiging van de determinatiecursus; inmiddels is de cursus geweest en we kunnen wel stellen dat het een succes is geworden.

Aan de cursus werd deelgenomen door 16 cursisten; onder de cursisten waren een flink aantal leden van de Vlinderwerkgroep Friesland, namelijk John Boosman, Oebele Idema, Abel en Francisca Jagersma, Johan Meijer, Annie Trinks en Luut de Zee. Positief was ook, dat van de overige deelnemers een flink aantal na de cursus ook lid van onze Vlinderwerkgroep is geworden. De cursus werd gehouden op drie woensdagavonden in april (10, 17 en 24 april) in de Naturij te Drachten. De cursus werd gegeven door Hans Bijl, Jannie Sinnema en Siep Sinnema. Op de eerste avond kwamen voor de pauze aan bod: de bouw van vlinders, levenscyclus, verschil tussen dag- en nachtvlinders en het onderscheiden

van de belangrijkste nachtvlinderfamilies. Op de tweede avond lag de nadruk voor de pauze op het kweken van nachtvlinders, camouflage, mimicry, rupsen en allergieën t.g.v. rupsen. Op de derde avond tenslotte werden in het eerste deel van de avond behandeld: biotoop en nachtvlinders, bescherming van nachtvlinders en trekvlinders onder de nachtvlinders. Op elk van de cursusavonden moesten de cursisten na de pauze aan de hand van geprepareerd materiaal zelf aan de slag om de vlinders te determineren; hierbij kon gebruik worden gemaakt van aanwezige boeken, zodat men ook een idee kreeg van de kwaliteit van de diverse determinatieboeken. Tevens had men als opdracht zelf nachtvlinders mee te nemen, die thuis bij de buitenlamp kwamen zitten; ook het determineren hiervan was een vast onderdeel. Tenslotte werd op elk van de avonden een HPL-lamp met laken buiten opgesteld, zodat aan het eind van de cursusavond rond tien uur het geleerde direct in praktijk kon worden gebracht. Ondanks de lage temperaturen konden op het laken toch nog heel wat soorten worden waargenomen. Alle cursisten werden bij de start van de cursus voorzien van een cursusboek. Een aantal cursisten heeft in de loop van het seizoen nog deelgenomen aan de excursies, die door de Vlinderwerkgroep werden georganiseerd.

Het determineren van nachtvlinders is toch een beetje lastiger dan het op naam brengen van dagvlinders, maar we hopen dat de cursus ertoe heeft bijgedragen dat de deelnemers over de drempel zijn en dit seizoen enthousiast aan de slag zijn gegaan met de nachtvlinders. Waarschijnlijk is er in deze Flinterwille al wat van te lezen.

Excursie Fochteloërveen

Henk en Auke Hunneman

Op 22 juni verzamelden zich, ondanks het sombere weer, toch nog 15 deelnemers bij de werkschuur van Natuurmonumenten voor de traditionele excursie naar het Fochteloërveen. Velen van hen waren gekomen voor het veenhooibeestje (*Coenonympha tullia*), en hoewel de excursie middenin de vliegtijd was gepland, leek de kans uiterst klein ze waar te nemen. Noodgedwongen werd de aandacht dan ook enigszins verlegd naar rupsen en zelfs coconnen, getuige het soortenlijstje van de middagexcursie: rupsen van *Malacosoma castrensis* (25 exx.), *Lasiocampa trifolii* (1 ex.), *Orthosia incerta* (1 ex.), *Dicallomera fascelina* (1 ex.) en coconnen van *Euthrix potatoria* (15 exx.). Eén van die spaarzame momenten dat de zon door het wolkendek brak, bleek voor een veenhooibeestje voldoende om de vlucht te nemen en zich aan het verzamelde publiek tentoon te stellen en uitgebreid te laten fotograferen. Hierdoor was de middagexcursie voor velen geslaagd!

's Avonds werd tegenover en achter de werkschuur met in totaal vier lampen gelicht, niettegenstaande het aanvankelijk nog regenachtige weer. Het bleek desondanks behoorlijk te vliegen en al met al werden 124 taxa genoteerd, waaronder 12 kleine vlinders. Interessante soorten waren: *Gastropacha quercifolia* (9 exx.), *Furcula bicuspis* (1 ex.), *Gluphisia crenata* (1 ex.), *Moma alpium* (2 exx.), *Acronicta menyanthidis* (1 ex.), *Hypenodes humidalis* (4 exx.),

Schrankia costastrigalis (3 exx.), *Parascotia fuliginaria* (3 exx.) en *Agrotis clavis* (2 exx.).

A. clavis is volgens Lempke (1985) zeer matig verbreid en met name op zandgrond aangetroffen. De vlinderwerkgroep registreerde tot 1998 slechts 19 exemplaren van deze soort. De rupsen van *A. clavis* zijn weinig kieskeurig en voeden zich met allerlei lage planten en grassen (Ebert, 1998).

De "Pilzeule" (*P. fuliginaria*), die eruit ziet als een spanner, is vrij schaars en heeft een verborgen leefwijze. De rupsen hiervan voeden zich met paddenstoelen, korstmossen en algen. Tijdens kweekexperimenten werden rupsen bovendien succesvol met brood gevoerd. Opvallend is dat de cocon eruit ziet als een karakteristiek hangmatje, gecamoufleerd met algen en korstmossen. Deze cocon hangt aan twee spinseldraden in de open lucht (Ebert, 1997).

We kunnen wederom terugkijken op een geslaagde excursie. De nachtvlinderrijkdom van het Fochteloërveen blijkt karakteristiek en zeer gevarieerd. Naast echte hoogveenspecialisten zijn ook soorten van heiden, laagvenen en zelfs bossen vertegenwoordigd. Zeker de moeite waard om vaker te bemonsteren! Wat betreft het veenhooibeestje kunnen we nog melden dat het aantal waarnemingen dit jaar achterbleef bij de twee voorgaande jaren.

Geraadpleegde literatuur

EBERT, G. (1997) Die Schmetterlinge Baden-Württembergs. Band 5 Nachtfalter III. Eugen Ulmer, Stuttgart

EBERT, G. (1998) Die Schmetterlinge Baden-Württembergs. Band 7 Nachtfalter V. Eugen Ulmer, Stuttgart

KUCHLEIN, J.H. & R. DE VOS (1999) Geannoteerde naamlijst van de Nederlandse vlinders. Backhuys Publishers, Leiden

LEMPKE, B.J. (1985) De vlinders van Friesland. Fryske Akademy, Leeuwarden

Excursie De Tjoele, Polder Rohel, Buitenpost

Gerrit Tuinstra

Voor 3 augustus van dit jaar stond een excursie op het programma naar Fogelsanghstate, de bossen van Veenklooster. Dit gebied bestaat uit oude loofbossen, met veel zware eiken en beuken en ligt temidden van het kleinschalige zandgebied met veel houtwallen, elzensingels en dobben. Door het afwisselende loofbos en de eveneens gevarieerde omgeving van dit particuliere bosgebied, kan men een grote soortenrijkdom in het gebied verwachten.

Maar..... De eigenaar vond dat er in de voorgaande periode teveel mensen (zonder toestemming overigens) de bossen in waren getrokken, zodat ook de excursie voor onze werkgroep in het gebied afgezegd moest worden. Helaas, want we verwachtten nogal wat van het gebied.

Op het laatste moment moest daarom een ander geschikt gebied voor de excursie, die uitsluitend op nachtvlinders gericht en daarom alleen 's avonds was, gezocht worden. Al snel was het oog gevallen op de iets zuidelijker gelegen Polder Rohel.

Dus niet de Polder Rohel bij het Tjeukemeer, maar direct ten zuiden van Buitenpost. Grote delen van deze polder worden extensief beheerd en zijn (deels) in eigendom en beheer bij Staatsbosbeheer. De beheerder vond het goed dat we in de omgeving van de werkschuur aan de Tjoele, een klein doodlopend weggetje in het gebied, met licht gingen vangen. Polder Rohel is een vrij nat gebied met extensief beheerde gras- en hooilanden, rietlanden, moerassige gedeelten, oude petgaten en vochtige bosjes, kortom vrij divers zodat ook hier interessante soorten waren te verwachten.

Om ongeveer 21.00 uur kwam een vrij selecte groep bijeen op het terrein van de werkschuur, waarna drie geschikte plekken gezocht werd om de lamp en het laken op te stellen. Henk en Auke Hunneman stonden langs een elzensingel in een vochtig hooiland, waarbij de elzen enigszins de vrij harde wind braken. Siep en Jannie Sinnema stonden aan de rand bij de werkschuur, iets meer op de wind. Ondergetekende stond op de meest gunstige plaats eveneens op het terrein van de werkschuur, achter een grote stapel kuilbalen. Niet alleen deze, maar ook de erlangs gelegen singel zorgde voor vrij veel beschutting. Om een uur of half tien werden de lampen aangezet, waarna vrij snel de eerste vlinders op het doek kwamen. De eerste drie soorten waren net als veel andere soorten op de avond, uit de familie van de *noctuidae* ofwel uilen, *Mesoligia furuncula* (een vrij klein uiltje), *Diachrysis chrysitis* (de welbekende koperuil) en de zeer algemene *Ochropleura plecta*.

Luut de Zee en Andy Saunders vingden de eerste aanvliegende *Phragmatobia fuliginosa* (de kleine beer) en de uil *Arenostola phragmitidis*. Deze laatste is kenmerkend voor dergelijke vochtige gebieden, met riet als waardplant. *A. phragmitidis* is egaal bruin van kleur.

Mede door de vrij harde wind, die later op de avond enigszins ging liggen, was het vrij koud. Toch werden nog vrij veel soorten waargenomen, in totaal bijna tachtig soorten macro's en een hand vol micro's. Ook onder de micro's werden een aantal specifieke soorten van vochtige gebieden gevangen, bijvoorbeeld de bekende *Elophila nymphaeata* (waterleliemotje) en de minder bekende *Paraponyx stratiotata*. Van beide soorten leven de rupsen op verschillende waterplanten, onder water. Voor *P. stratiotata* worden in De Kleine Vlinders, het microboek van Kuchlein, de volgende voedselplanten genoemd: Witte waterlelie, fonteinkruiden waaronder Gekroesd fonteinkruid, Klein sterrekroos, Gedoornd hoornblad, Brede waterpest, Gele plomp en ook Krabbescheer. Kortom, echte waterplanten.

Naast veel uilen die gevangen werden, kwamen ook een aantal *notodontidae* (tandspinnners) op het laken, de vrij algemene soorten *Ptilodon capucina* (kroonvogeltje), *Notodonta dromedarius* (dromedaris), *N. ziczac* (kameeltje) en de prachtige, veel minder algemene *N. tritophus*, die meer op de zandgronden voorkomt. Meestal wordt *N. tritophus* veel eerder in het jaar gevonden, maar dit was een exemplaar van de tweede generatie.

Tot slot noem ik nog de soort *Cosmia pyralina*. Dit "neefje" van *C. trapezina*, ook wel hyena genoemd, wordt betrekkelijk weinig waargenomen, echter de laatste tijd regelmatig.

Ledenlijst Vlinderwerkgroep Friesland per 1 oktober 2002.

(deze pagina's zijn uitneembaar!)

Bestuur:

S. Sinnema (voorzitter)
Sparjeburd 29
8409 CK Hemrik
tel. 0516 - 471222

G. Bergsma (secretaris)
Bosweer 29
8426 GS Appelscha
tel. 0516 - 432414

L. de Zee (penningmeester)
Roefke 1
8502 BV Joure
tel. 0513 - 18013

J. Sinnema-Bloemen (bestuurslid)
Sparjeburd 29
8409 CK Hemrik
tel. 0516 - 471222

J. Boosman (bestuurslid)
Koaidyk 5
9264 TT Eernewoude
tel. 0511 - 539238

G. Tuinstra (bestuurslid)
De Twee Gebroeders 214
9207 CB Drachten
tel. 0512 - 518246

1) M.J. Andree
3900 4 Mile Road, NE
Grand Rapids, MI 49525
Michigan - USA

8) L.J.J. Calsbeek
Feanborch 9
8403 BJ Jonkerslân
tel. 0513 - 462885

2) Mw. D. v.d. Berg - v.d. Jagt
Houtlaan 55
9203 AP Drachten
tel. 0512 - 516834

9) Mw. Tj. Dost-Van Minnen
Fonteinstraat 26
8913 CX Leeuwarden
tel. 058 - 2151935

3) F. Bilstra en Mw. L. Bilstra
Weinmakker 4
9005 RN Wergea
tel. 058 - 2551825

10) G. Dijkstra
D. Nieuwenhuisweg 105
9245 VD Nij Beets
tel. 0512 - 462195

4) Mw. S. Borger-Couperus
De Ripel 1A
9281 LW Harkema
tel. 0512 - 361707

11) J. Fokkema (Nat.museum)
Earnseker 17
9036 MK Menaldum
tel. 0518 - 451269

5) L. Bot
Nr. 28
8894 KG Terschelling
tel. 0562 - 448604

12) Mevrouw J. Gaastra
Regenboogstraat 22
8605 AC Sneek
tel. 0515 - 418427

6) Mevrouw I. Bouma
Betlehemsreed 2
9233 LG Boelenslaan
tel. 0512 - 341043

13) B. Gjaltema
Süderom 49
9212 PR Boornbergum
tel. 0512 - 383471

7) H. Bijl
Wimerts 69
9204 GS Drachten
tel. 0512 - 520986

14) H.D. Goslinga
U. Van Houtenstraat 86
9061 AV Gytsjerk
tel. 058 - 2563081

- 15) S. Hamstra
Jouwsmastraat 16
8934 AZ Leeuwarden
tel. 058 - 2890983
- 16) K. Hermesen
Borgelerhofweg 44
7414 GR Deventer
tel. 0570 - 600290
- 17) H. en Mw. A. Hoornveld
De Warande 95
9202 EX Drachten
tel. 0512 – 517598
- 18) H. en Mw. S. Hoornveld
Schoterlandseweg 37
8411 XX Jubbega
tel. 0516 – 462600
- 19) P. Huisman
Klein Groningen 11
9241 HS Wijnjewoude
tel. 0516 - 481178
- 20) Familie M. Hunneman
De Leijen 17
8401 AX Gorredijk
tel. 0513 - 464596
- 21) O. Idema
De Streek 30
9254 RL Feanwâldsterwâl
tel. 0511 – 476338
- 22) A. en Mw. F. Jagersma
De Greiden 63
8553 MD Indijk
tel. 0514 - 592135
- 23) J.R. Janssens
Keizerskroon 35
8935 LK Leeuwarden
tel. 058 - 2886913
- 24) A.W.R. de Jong
De Dobbe 8
8454 LD Mildam
tel. 0513 - 631794
- 25) J. de Jong
Jonker Rispenstraat 25
8651 BJ IJlst
tel. 0515 - 532049
- 26) J. de Jong
E.A. Borgerstraat 66
8501 NG Joure
tel. 0513 – 414788
- 27) W.G. de Jong
Bildtsestraat 70
8913 EJ Leeuwarden
tel. 058 – 2130033
- 28) G.M. Jonker
Camperstraat 54
8921 VK Leeuwarden
tel. 058 - 2666892
- 29) J. Jonker
Bûtewei 16
8408 HC Lippenuizen
tel. 0513 - 461812
- 30) Mevrouw A.J. Kerkhof
Blauhûs 3
9243 KM Bakkeveen
tel. 0516 - 541030
- 31) J. van der Kooi
Ereprijs 102
8935 JL Leeuwarden
tel. 058 - 2881614
- 32) Mevrouw B. Kooistra
Pr. Margrietstraat 24a
9251 HC Bergum
tel. 0511 - 463681
- 33) Mevrouw M. Kooistra
Keizersgracht 11b
8911 KR Leeuwarden
tel. 058 - 2166199
- 34) R. Kreetz
Nijhof 42
8435 XJ Donkerbroek
tel. 0516 – 514756
- 35) J.H. Kuchlein
Reeboklaan 1
6705 DA Wageningen
tel. 0317 - 413259
- 36) H.H. Kuipers
Lieuwemastraat 44
8754 BN Makkum
tel. 0515 - 231534

- 37) Mevrouw G. de Lange
Noordeinde 14
8428 HM Fochteloo
tel. 0516 - 588430
- 38) W. Lenstra
Kontermansweg 29
8394 VP De Hoeve
tel. 0561 - 432121
- 39) J. van der Leij
Hearrewei 11
9073 GA Marrum
tel. 0518 - 412173
- 40) D.J. Meijer
Krûme Swynswei 6
9245 HC Nij Beets
tel. 0512 - 461774
- 41) H.J. Meijer
Het Blauwgras 47
9203 HK Drachten
tel. 0512 - 518766
- 42) J.T. Meijer
Mr. Lokstraat 16
8426 RC Ravenswoud
tel. 0516 - 431944
- 43) F. Nijland
Canterlandseweg 18
9061 CC Gytsjerk
tel. 058 - 2562736
- 44) G. Padding
G.J. Troelstraat 25
8331 AS Steenwijk
tel. 0521 - 516771
- 45) G. Papenburg
Pijlkruid 13
9285 LL Buitenpost
tel. 0511 - 541376
- 46) W. Poppe
Zuiderveldstraat 64
8501 KE Joure
tel. 0513 - 415918
- 47) S. Postma
G. Japicxstrjitte 55
9051 EP Stiens
- 48) Mevrouw R. Riemsma
Noordeinde 11
8428 HL Fochteloo
tel. 0516 - 588217
- 49) Mevrouw S. Rintjema
Fûgelsang 13
8403 BA Jonkerslân
tel. 0513 - 462094
- 50) A. Saunders
Heemstrastraat 21
8521 KG St. Nicolaasga
tel. 0513 - 432473
- 51) K.H. Scholten
Kleasterkamp 3
9243 KP Bakkeveen
tel. 0516 - 542017
- 52) W.J. Siemensma
Heerenhoogweg 60
8563 AL Wijckel
tel. 0514 - 603106
- 53) J.A. Slagter
Van der Herberglaan 9
9104 EH Damwoude
tel. 0511 - 421064
- 54) Mevrouw R. Sneek
Leeuwarderstraatweg 241
8469 AB Nieuwebrug
tel. 0513 - 671217
- 55) D. Stienstra
Schoolstraat 2
9105 KP Rinsumageest
- 56) W. Terluin
Terluinslaantje 2
9257 MK Noardburgum
tel. 0511 - 461477
- 57) Mevrouw A. Trinks
Willemstad 3
8426 HA Appelscha
tel. 0516 - 433008
- 58) Mevrouw W. Trumpie
Koaidyk 5
9264 TT Eernewoude
tel. 0511 - 539238

- 59) B. van der Veen
Tulpenburg 62
8933 AC Leeuwarden
tel. 058 - 2169648
- 60) Dhr. A. en Mw. G. Visser
Sanne Windwei 1
8582 KP Oudega G.S.
- 61) B. van der Werf
W. Prinsstraat 13
8421 PE Oldeberkoop
tel. 0516 - 451725
- 62) Mw. S. van Wijngaarden
Tjalling Harkeswei 66
8409 CN Hemrik
tel. 0516 - 471659
- 63) Y. Wijnalda
Vaart Oostzijde 11B
8435 WD Donkerbroek
tel. 0516 – 492182
- 64) R.Ynsen
Kinkhoarn 20
9051 MJ Stiens
tel. 058- 2574725
- 65) P. Zandstra
D.S. v. Apeldoornwei 17
9212 PN Boornbergum
tel. 0512 - 383949
- 66) Ph. Zeinstra
Idzardaweg 36A
8471 EL Ter Idzard
tel. 0561 - 616330
- 67) P. Zumkehr
Oude Terpweg 3
8891 GE Terschelling
tel. 0562 – 449196
- 68) Mevrouw K. Zwerver
Bükenhage 36
8408 HS Lippenhuizen
tel. 0513 – 462367
- 69) M. Zijlstra
Lauermanstraat 22
9257 BB Burgum
tel. 0511 - 462637
- 70) Ver. Natuurmonumenten
Fochteloërveen
8428 RR Fochteloo
tel. 0516 - 588242

Excursie valt in het water

Luut de Zee

Zaterdag 13 juli stond er een nachtvlinderexcursie van de Vlinderwerkgroep op het programma in een aantal terreintjes van Staatsbosbeheer ten noorden van Tjalleberd. Nadat de deelnemers zich hadden verzameld bij de werkschuur van Staatsbosbeheer aan de P.G. Otterweg, werd een korte wandeling gemaakt om de meest geschikte plaatsen op te zoeken waar gelicht kon worden. Op de open vlakte waaide het, maar gelukkig bleken er ook beschutte plekjes te zijn. Weerman Piet Paulusma had redelijk weer voorspeld met een kleine kans op wat motregen. Auke en Henk Hunneman plaatsten hun lamp en laken aan de oostkant van het fietspad Albert Mol's Menning en Gerrit Tuinstra installeerde zich aan de westkant. Tevens smeerde Gerrit een eigen gebrouwen mengsel op een aantal bomen.

Hierna was het wachten tot het donker begon te worden. Tot die tijd kon er even bijgepraat worden over de vangsten van de afgelopen dagen en weken. Ondertussen zorgden een aantal kalveren in de berm van de P.G. Otterweg voor vermaak, door allerlei capriolen uit te halen om zich los te rukken, maar de eigenaar had ze goed vastgebonden. Intussen betrok de lucht en er leek een schip met zure appels aan te komen, maar het schip had niet zoveel vaart en leek te blijven hangen. Misschien konden we het dan toch droog houden. Toen de duisternis viel werden de lampen aan gezet. Met het vallen van de duisternis vielen echter ook de eerste spatjes regen. Maar een paar druppels mochten de pret niet drukken, meer dan een beetje motregen was er niet voorspeld. Gerrit ving de eerste vlinder *Mythimna impura*. De regen bleef vallen en we zochten een schuilplek onder de bomen. Maar het bleef niet bij de motregen die Piet Paulusma had voorspeld. Het begon harder en harder te regenen. De bomen boden niet meer voldoende bescherming tegen de regen. De lampen werden uit gezet en de auto's opgezocht om te schuilen. De regen bleef echter met bakken uit de hemel vallen en er leek geen einde aan te komen en besloten werd om de excursie maar te laten voor wat het was. Op de terugweg naar Joure begon het echter minder hard te regenen en het werd weer droog. Thuisgekomen bleek dat het in Joure helemaal niet geregend had. De pech die we hadden bij de excursie was een typisch geval van de excursie (of de bui) op de verkeerde plaats op het verkeerde moment. Om toch nog wat nachtvlinders te kunnen vangen heb ik thuis de lamp maar even aan gezet.

Excursie Oudemirdum 31 augustus 2002.

Jannie Sinnema

Om 14.00 u. kwamen 9 personen bijeen voor de excursie in Gaasterland. Onder leiding van Sjoerd Bakker van SBB reden we eerst naar de Wyldemerk. Aanvankelijk leek het weer niet goed: af en toe een bui en een frisse wind. In de middag begon de zon meer te schijnen zodat we nog 7 verschillende dagvlinders zagen. De Gehakkelde Aurelia liet zich in de zon mooi fotograferen. Op brandnetel vonden we de rupsen van het Landkaartje, terwijl we ook enkele Landkaartjes zagen vliegen.

Op een eikenblad werd de lege zak gevonden van de micro *Coleophora palliatella*, die nog niet bekend was uit Gaasterland. Op Harig Wilgeroosje zaten 3 bruine rupsen van de Avondrood (*Deilephila elpenor*). Bij een vennetje zag één van ons een IJsvogeltje wegvliegen. Later hoorden we deze mooie blauwe vogel nog zingen.

Zakje van *Coleophora palliatella*

Hierna vertrokken we naar het Starnumanbos. Via een moeilijk toegankelijk pad door bramen kwamen we uit op een grasland, waar niet wordt gemaaid. Hier zagen we slechts een Klein Geaderd Witje en een Gamma-uil vliegen. We vonden door te kloppen op loofbomen wel enkele rupsen zoals van het Kroonvogeltje (*Ptilodon capucina*), *Colocasia coryli*, Donsvlinder (*Euproctis similis*) en *Ectropis crepuscularia*. We bezochten nog een terrein naast een camping De Nijemirdumer Heide, maar dat viel erg tegen: alleen de rups van de Witte Tijger (*Spilosoma lubricipeda*).

Enkele deelnemers van de excursie vertrokken naar huis. Na een snack te hebben gegeten in Oudemirdum zetten we 3 lakens met lampen op in de buurt van de werkschuur van SBB. In de schemering smeerden we vele boomstammen met stroop. Nieuwe excursiegangers meldten zich nu voor het avondgebeuren. Helaas was het 's avonds erg koud geworden, zodat we maar totaal 30 verschillende macronachtvlinders hebben waargenomen: 12 spanners, 15 uilen en 3 van andere families. Op stroop kwam een enkele Pyramidevlinder (*Amphipyra pyramidea*).

Nachtvlinders in eigen tuin

Luut de Zee

Na jaren van inventariseren van dagvlinders en de publicatie van Vlinders van Fryslân en enthousiast geraakt door de nachtvlinderexcursies besloot ik dit jaar te beginnen met het inventariseren van nachtvlinders. Ik vond het altijd bewonderenswaardig hoe de ervaren nachtvlinderkenners al die grijsbruine beestjes in een oogopslag konden determineren. De eerste stap was het volgen van de determinatiecursus nachtvlinders georganiseerd door de Vlinderwerkgroep Friesland en de KNNV. Deze eerste kennismaking met nachtvlinders beviel zeer goed en was een mooie opstap om zelf aan de slag te gaan. Ook werd mij duidelijk dat het niet allemaal grijsbruine beestjes zijn, maar dat nachtvlinders zeer fraai kunnen zijn. Om te beginnen ben ik begonnen met te kijken wat er in mijn eigen tuin te zien is. Ik woon in een nieuwbouwwijk, aangelegd in 1996, aan de noordkant van Joure. Buiten de wijk bestaat het landschap voornamelijk uit weilanden. De tuin bevindt zich in km-hok 182-554.

Het materiaal voor het vangen van nachtvlinders had ik voor een deel al in mijn bezit. Vorig jaar heb ik bij de opa van mijn vrouw een oude wasketel op de kop getikt en Siep Sinnema maakte een passende trechter voor ketel. De wasketel heb ik gevuld met lege eierdozen. Nu moest er nog een lamp met toebehoren komen, bij de normale elektronicazaken konden ze mij niet helpen, maar bij een technisch installatiebedrijf wilden ze voor mij wel een HPL-lamp met toebehoren bestellen. De lamp vervolgens boven de wasketel geplaatst en het feest kon beginnen. In verband met mijn werk kan ik niet 's nachts bij de lamp blijven wachten. Met behulp van een tijdklok wordt de lamp gedurende een aantal uren ingeschakeld. De volgende ochtend de trechter van de wasketel halen en vervolgens de eierdozen voorzichtig uit de ketel halen en kijken uit wat voor verrassingen de vangst bestaat. Na de eerste keren raakte ik steeds enthousiaster. 's Avonds keek in naar het weerbericht en als er een droge nacht voorspeld werd kon de lamp weer aan. De lamp heeft door allerlei omstandigheden een beperkt aantal nachten gebrand en zal het komend jaar ongetwijfeld vaker branden.

Het determineren van de gevangen vlinders kost in het begin nog wel wat tijd. Het determineren deed ik met behulp van Skinner. Er zijn uiteraard soorten die gemakkelijk te herkennen zijn, terwijl het bij andere soorten veel moeilijker is. Met name het determineren van uilen valt niet altijd mee. Sommige soorten lijken erg op elkaar, afgevoegen exemplaren zijn moeilijk op naam te brengen en sommige soorten zijn zeer variabel. Maar met enig geduld en met hulp van meer ervaren werkgroepleden heb ik de namen van de gevangen vlinders kunnen achterhalen. Hieronder een lijst van de waargenomen soorten.

Noctuidae

Orthosia gothica
Panemaria tenebrata
Agrotis exclamationis
Ochropleura plecata
Lacanobia thallasina
Oligia fasciuncula
Charanyca trigrammica
Trachea atriplicis
Herminia tarsipennalis
Acronica aceris
Autographa gamma
Melanchra persicaria
Noctua pronuba
Noctua comes
Xestia triangulum
Lacanobia oleracea
Mesapamea secalis
Apamea monoglypha
Hoplodrina alsines
Caradrina morpheus
Mythimna impura
Abrostola triplasia
Acronicat rumicis
Apamea ophiogramma
Naenia typica
Axylia putris
Hadena rivularis
Xestia c-nigrum

Notodontidae

Notodonta dromearius
Phalera bucephala
Pterostoma papipina
Pheosia gnoma

Geometridae

Biston betularia
Lomaspilis marginata
Ectropis crepuscularia
Semiothisa alternaria
Capmtogramma bilineata
Lomographa temerata
Crocallis elinguarua
Ouraptheryx sambucaria
Idaea straminata
Xanthorhoe spadicearia
Cabera exanthemata
Pyrrhia umbra
Semiothisa notata
Epirrhoe alternata
Idaea aversata

Lymantriidae

Euproctis silimis
Orgyia antiqua

Drepanidae

Drepana falcataria
Drepana curvatula

Spingidae

Deilephila porcellus
Deilephila elpenor
Laothoe populi

Arctiidae

Spilosoma lubricipeda

Thyatiridae

Habrosyne pyritoides

Waarnemingen in St Nicolaasga 2002

Andy Saunders

In 2002 heb ik mijn tuin aan de Heemstrastraat in St Nicolaasga weer een flink aantal soorten waargenomen, die voor mij nieuw zijn op deze plaats. Het betreft daarbij voornamelijk nachtvlinders. Toch was er ook een nieuwe dagvlindersoort in mijn tuin, namelijk *Thymelicus lineola* (zwartsprietdikkopje). Ik heb de vlinder in 2002 twee keer in de tuin waargenomen.

Met mijn lichtval heb ik heel wat nieuwe soorten nachtvlinders waargenomen. Hieronder staat een tabel met de verschillende soorten, gerangschikt naar familie.

Macronachtvlinders.

Psychidae	Notodontidae
<i>Psyche casta</i>	<i>Cerura vinula</i>
Geometridae	<i>Furcula furcula</i>
<i>Alsophila aesularia</i>	Noctuidae
<i>Biston strataria</i>	<i>Mythimna flammea</i>
<i>Ecliptopera silaceata</i>	<i>Euplexa lucipara</i>
<i>Eupithecia tantillaria</i>	<i>Hadena compta</i>
<i>Euphyia unangulata</i>	<i>Apamea scolopacina</i>
<i>Cidaria fulvata</i>	<i>Arenstola pragmitidis</i>
<i>Biston betularia</i>	<i>Acronicta rumicis</i>
<i>Peribatodes secundaria</i>	<i>Lycophotia porphyrea</i>
Drepanidae	<i>Archanara geminipuncta</i>
<i>Drepana falcataria</i>	<i>Paradrina clavipalpis</i>
Arctiidae	
<i>Diaphora mendica</i>	

Bij het vangen in de Teroelstersypen (Moeras- en rietlandland) waren de volgende soorten voor mij nieuw in dit gebied:

Cossidae	Noctuidae
<i>Phragmataecia castaneae</i>	<i>Mythimna flammea</i>
Geometridae	<i>Arenostola pragmitidis</i>
<i>Eulithis testata</i>	<i>Celaena leucostigma</i>
<i>Selenia lunularia</i>	<i>Mythimna pudorina</i>
Arctiidae	<i>Coenobia rufa</i>
<i>Arctia caja</i>	<i>Simyra albovenosa</i>
	<i>Nonagria typhae</i>

Naast bovengenoemde waarnemingen verdienen de volgende vangsten zeker aandacht:

Op 4-6-02 en 11-8-02 ving ik *Euphyia unangulata* in mijn tuin; volgens mij is dit de tweede resp. derde vondst in Friesland.

Op 31-7-02 ving ik een exemplaar van *Peribatoides secundaria* in mijn tuin; de vlinder lijkt op *P. rhomboidaria*, maar heeft brede sprieten en geen licht plekje onder de vleugels.

In augustus en september heb ik 5x een exemplaar van *Paradrina clavipalpis* gevangen in mijn tuin.

Paradrina clavipalpis

Mission impossible

Henk en Auke Hunneman

Het veenhooibeestje (*Coenonympha tullia*) doet het de laatste jaren weer goed in het Fochteloërveen, en de populatie wijkt daarmee volledig af van de landelijke trend. Dit maakt dit gebied bij uitstek geschikt voor onderzoek naar de ecologie van deze uiterst zeldzame dagvlinder. Op 3 en 4 mei van het afgelopen jaar werd door medewerkers van De Vlinderstichting, een Britse bioloog en leden van de vlinderwerkgroep een zoektocht gehouden naar rupsen van het veenhooibeestje. Een missie die door sommigen vooraf als kansloos werd bestempeld, maar het onmogelijke bleek toch mogelijk.

Onder aanvoering van Dave Wainwright, een Britse bioloog die al jaren onderzoek verricht naar de levenswijze van het veenhooibeestje, werden vooraf geselecteerde delen van het veen afgestroopt. Het moet zonder meer een merkwaardige vertoning zijn geweest. Gekleed in waadbroek en/of regenpak werd deze druilerige dagen het veen pol voor pol, soms kruipend, doorkruist op zoek naar dat ene nietige rupsje. Succes bleef lang uit. Net nadat we hadden besloten nog een half uur door te gaan, klonk in de verte: "I've got one". Het bleek Dave, en hij had volgens hem "definitely a *tullia*". Het betrof inderdaad een juveniele rups van het veenhooibeestje, diep verscholen in de pol eenarig wollegras (*Eriophorum vaginatum*). Ons geduld en doorzettingsvermogen werden beloond! Eerder die dag hadden we diverse malen pollen tot op de veengrond uitgeplozen, omdat we vraatsporen hadden ontdekt. Deze vraatsporen zijn volgens Dave een betrouwbare indicatie van de aanwezigheid van de rupsen. In het Fochteloërveen

maakte de aanwezigheid van duizenden rupsen van de drinker (*Euthrix potatoria*) de zaak echter gecompliceerder, omdat deze rupsen identieke vraatsporen produceren. Het vinden van deze vraatsporen is op zich al een opgave, daar het hier stengels wollegras betreft, waarvan het lijkt alsof de top er met een schaar is afgeknipt. Bovendien bemoeilijkte het weer de zoektocht, omdat de rupsen bij zonnig weer actiever zijn en langs de stengel naar de spriettop kruipen op zoek naar eten.

's Avonds vertelde Dave, helaas voor weinig publiek, in de werkschuur van Natuurmonumenten over zijn promotie-onderzoek naar de ecologie van het veenhooibeestje in gebieden op de grens van Engeland en Schotland (vlakbij het Lake District). Deze gebieden verschillen in zoverre van het Fochteloërveen dat het kleinere hoogvenen betreft, die vaak droger zijn en ook nog eens in de bergen liggen. Deze onderzoekslocaties werden onderverdeeld in kwadranten, welke door hem op de knieën werden geïnspecteerd op de aanwezigheid van rupsen. De aanwezigheid van rupsen werd gerelateerd aan parameters als de bedekking van pollen ('tussock abundance') en van specifieke plantesoorten (o.a. *Molinia caerulea*, *Sphagnum* spp., *Deschampsia flexuosa*, *Narthecium ossifragum*, *Vaccinium myrtillus*, *Eriophorum vaginatum*, *E. angustifolium*), vegetatiehoogte, en dergelijke. Hij vertelde bovendien dat 67% van de eitjes (N=2000!) wordt afgezet op dood materiaal van eenarig wollegras (overeenkomstig Fochteloërveen) en dat mannetjes van het veenhooibeestje aanzienlijk mobieler zijn dan de vrouwtjes. Het was al met al een enthousiasmerend en leerzaam verhaal!

De volgende dag trokken we ons niets aan van de sombere weersvoorspellingen, en waren opnieuw in het veen te vinden. We inspecteerden die dag twee locaties en vonden in totaal 3 (!) rupsen. Opvallend was dat de meeste vindplaatsen (zeer) nat waren en dat het grotere pollen wollegras (met pijpenstrootje) betrof. Bovendien was sprake van twee typen leefgebieden, de één aanmerkelijk droger dan de ander. Er waren ook overeenkomsten: het ging in beide gevallen om voormalige boekweitakkertjes met een mozaïekvormige vegetatiestructuur. De relatief droge vindplaats vertoonde de meeste gelijkenis met het Britse habitat en het aantal rupsen hier viel Dave enigszins tegen.

Op basis van de aanwezigheid van rupsen, kunnen op microniveau betrouwbare uitspraken worden gedaan over het leefgebied van het veenhooibeestje (waaronder waterpeil, aanwezigheid plantesoorten, microklimaat, vegetatiehoogte en -structuur). Op grond hiervan kunnen eisen geformuleerd worden voor het Fochteloërveen en andere hoogveengebieden, zodat behoud respectievelijk herstel van deze soort kan worden gerealiseerd. Het was voor de deelnemers hoe dan ook een onvergetelijke en leerzame ervaring.

Geraadpleegde literatuur

VRIES, H. DE (2002) Zoektocht in het veen. Voor het eerst rupsen van het veenhooibeestje gevonden. Vlinders 17(3): 19

Tekst Skinner in het Nederlands

Siep Sinnema

De meeste nachtvlinderkenners in Nederland gebruiken het Engelstalige determinatiewerk "Moths of the British Isles" van Bernard Skinner. Dit boek is het meest gebruikte determinatiewerk om nachtvlinders op naam te brengen. Het boek heeft 43 kleurenplaten (42 platen in de eerste druk) die van vrijwel alle soorten macrovlinders in Nederland een afbeelding geven. De werkgroep Nachtvlinders van De Vlinderstichting heeft in dezelfde volgorde als waarin de nachtvlinders in dit boek behandeld worden, de informatie aangepast aan de Nederlandse situatie. U kunt aangeven bij welke kleurenplaat u de Nederlandse gegevens wilt raadplegen, waarna de tekst bij de betreffende plaat op het scherm verschijnt. Als u dat wilt kunt u ze per plaat ook uitprinten; voor het printen is het echter nodig dat u de beschikking hebt over het programma Acrobat Reader; staat dit programma niet op uw computer, dan kunt u dit (gratis) downloaden via dezelfde site. Het adres van deze internetsite is:

www.vlindernet.nl

Als u op deze pagina bent moet u bovenaan de bladzijde klikken op "beschrijving bij Skinner".

Ik heb inmiddels de pagina's voor mezelf afgedrukt; vliegtijden, voedselplanten etc. staan keurig in het Nederlands vermeld. Helaas zijn de gegevens over de verspreiding van de vlindersoorten verre van volledig en niet actueel; wat bijvoorbeeld de verspreiding in Friesland betreft zijn sterk verouderde gegevens gebruikt.

Bijzondere waarnemingen in 2002

Siep Sinnema

De meest exotische waarneming was ongetwijfeld een *Dryas julia* op 7 augustus door Arnold Poortinga in Gaastmeer. Als u nog nooit van dit beestje gehoord hebt, dan is dat niet zo vreemd. Het is namelijk een dagvlinder, die voorkomt in Midden-Amerika en Zuid-Amerika.

Dryas julia

De soort is daar vrij algemeen. Uiteraard is dit geen waarneming van vlindertrek, want *Dryas julia* is geen geweldige vlieger die net zoals de Monarchvlinder de oceaan zou kunnen oversteken.

Het is ongetwijfeld een ontsnapt exemplaar uit een vlinderkwekerij of vlindertuin. In de vlindertuin van Emmen bijvoorbeeld wordt julia gekweekt op Passiebloem en daar vliegt hij in behoorlijke aantallen rond. Omdat het kweken op Passiebloem erg gemakkelijk gaat, zijn er vast meer plaatsen waar zich een kweek van deze soort bevindt. Maar het blijft natuurlijk een zeer merkwaardige gewaarwording wanneer je zo'n soort in je tuin tegenkomt!

Ook heel bijzonder zijn waarnemingen van Koninginnepages (*Papilio machaon*) in Friesland; van Maarten Ruiters uit Oudehaske kreeg ik bericht, dat hij in september twee rupsen van deze vlinder in de tuin op wortelloof had gevonden. Overigens zijn er dit jaar diverse meldingen van Koninginnepages in Nederland.

Rups Koninginnepage

Bijzonder is ook het grote aantal Kolibrievlinders (*Macroglossum stellatarum*) dat in Nederland is waargenomen; in Friesland werd de vlinder o.a. gezien in Drachten (3 sept), Franeker (in sept) en in Pingjum (27 juli). Ook de Windepijlstaart (*Agrius convolvuli*) deed het dit jaar goed. Deze trekvlinder werd waargenomen in Menaldum (16 sept), Hemrik (31 aug) en Harlingen (14 aug). Van de Doodshoofdvlinder (*Acherontia atropos*) kregen we twee waarnemingen door: twee rupsen in Dronrijp (eind aug) en een vlinder in Rottevalle (sept).

De Rouwmantel (*Nymphalis antiopa*) liet zich twee keer zien, namelijk op 11 augustus in Kollum en op 20 juni in Appelscha. Bijzonder was tenslotte ook de late waarneming (24 sept) van een Oranje Luzernevlinder (*Colias croceus*) te Harich.

Bijeengelezen Siep Sinnema

Als we een vlinder zien zijn we meestal in de eerste plaats geïnteresseerd in de naam van het beestje. En hoe zeldzamer het beestje, des te enthousiaster we worden. Toch stellen de meesten van ons ook belang in de biologie van de vlinders. Wat is de voedselplant van de rups, hoeveel generaties hebben ze, hoe gedragen ze zich? Mensen die rupsen en vlinders kweken komen vaak al veel te weten over de eigenaardigheden van de diverse soorten. Maar er is een aspect waar we eigenlijk weinig van weten, namelijk hoe vlinders het klaarspelen om te vliegen. Het vliegen gaat de meeste vlinders prima af, maar de snelheid van de vleugelbewegingen maakt dat we er weinig van kunnen begrijpen. Omdat die vliegkunst me nogal interesseerde heb ik enige tijd geleden een boek gekregen met als titel “**De magie van het vliegen**”, geschreven door Stephen Dalton. Het is een prachtig boek, zeer rijk geïllustreerd met schitterende foto's.

Het boek behandelt eerst uiteraard de grondbeginselen van het vliegen. Bladzijde 36 tot en met 75 (hoofdstuk 2) gaat het over de vliegkunst van insecten en daarbij vaak over vlinders. Via prachtige supersnelle foto's worden de bewegingen als het ware bevroren en kun je de vleugelslagen op de opeenvolgende foto's prachtig volgen. Het blijkt dat vlinders een geheel andere vliegtechniek gebruiken als vogels. Wie overigens daarin is geïnteresseerd: hoofdstuk 3 gaat over de vogelvleugel en de vliegtechniek bij vogels. Uiteraard zijn de laatste twee hoofdstukken gewijd aan de pogingen van de mens om te vliegen en de bijbehorende techniek.

Titel: De magie van het vliegen.

Schrijver: Stephen Dalton.

Uitgever: Schuyt & Co, Haarlem, in samenwerking met Natuur en Techniek Wetenschapsmagazine; ISBN: 90 6097 580 4 ;prijs: € 28,50

Als u van mooie vlinderplaatjes houdt kunt u uw hart ophalen met een artikel uit **National Geographic** van mei 2002. Vanaf bladzijde 98 worden prachtige “foto's”getoond van nachtvlinders, gemaakt door Joseph Scheer. Hij maakt met behulp van een scanner (2800dpi!) zeer gedetailleerde opnames van nachtvlinders uit Allegany County, New York, door de vlinders gewoon op de scanner te leggen. De kwaliteit van de opnames is zo goed, dat hij ze kan afdrucken op het formaat 86 bij 116 cm. Ook details als voelsprietten, schubben etc. worden haarscherp weergegeven. Een expositie van zijn werk is al op diverse plaatsen in de wereld (ook in Europa) te zien geweest.

Noteer deze data in uw agenda!

- zaterdag 26 oktober Bladmijnenexcursie bij Nieuwehorne
- zondag 27 oktober Bijeenkomst NEV-afd. Noord te Leeuwarden
- zaterdag 9 november Herfstvergadering NEV
- zondag 17 november Bijeenkomst Vlinderwerkgroep Friesland te Leeuwarden.
- zaterdag 23 november Bijeenkomst sectie Snellen te Lexmond.
- zaterdag 4 januari Determinatiedag te Hemrik
- zondag 26 januari Bijeenkomst NEV-afd. Noord te Leeuwarden.
- zaterdag 8 februari Wintervergadering NEV.
- Zaterdag 8 maart Bijeenkomst sectie Ter Haar te Lexmond.